

Hannu Salmi

FRANS LEIJON

KUUROSOKEAN IHMEELLINEN ELÄMÄ

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Teos on saanut tukea Otavan Kirjasäätiöltä ja Suomen tietokirjailijat ry:ltä.

Copyright © Hannu Salmi ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-49738-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Sisällys

Kirje Fransille	9
1. ”Kuuromykkä ja sokea. Hyljätty.”	11
2. Sairauden uhri	21
3. Villilapsi	33
4. Matka tuntemattomaan	45
5. Muodonmuutos	59
6. Sorvari Jumalan armosta	83
7. Menetysten kipeys	101
8. Oman tiensä kulkija	121
9. Siemen on kylvetty	137
10. Jälleennäkemisen ihme	155
11. Lämpöä kohti	179
12. Salmelan suojissa	195
13. ”Olen onnellinen”	221
Kiitokset	229
Viitteet	233
Lähteet	261
Henkilöhakemisto	269

”Minä en näe mitään. Minun edessäni on aina se, mitä te sanotte pimeydeksi tai tyhjyydeksi. Koettakaa kuvailla minun asemaani. Pankaa silmänne kiinni. En minä myöskään kuule mitään. Niin että ympärilläni on myöskin aina täydellinen äänettömyys; te sanotte semmoista haudan hiljaisuudeksi. Siis ääretön tyhjyys ja syvä, syvä hiljaisuus.”

Arvid Järnefelt: *Sokeakuuron kertomus* (1904)

Kirje Fransille

Tiedän, ettei tämä viesti tavoita sinua. Olit poissa jo silloin, kun minä synnyin ja näin päivänvalon. Vaikka olisit elossa, et pysyisi tätä lukemaan. En osaa pistekirjoitusta, jota ymmärtäisit, enkä liioin viittomakieltä, jolla voisin keskustella kanssasi. Ehkä lukisin nämä sanat ääneen, ja ystäväsi tulkitsisi ne sinulle käsiensä liikkein, lause kerrallaan. Kirjoitan nämä ajatukset joka tapauksessa liian myöhään. Elämäsi sammui Satavan saarella Kaksikerrassa vuonna 1947. Olit 69-vuotias, vain kuusi vuotta vanhempi kuin minä nyt.

Aikuisena muistelit, miten isorokko runteli sinua, kun olit täyttänyt kaksi vuotta. Olit ehtinyt ihmetellä maailmaa ympärilläsi, katsella ja kuunnella, kunnes kulkutauti sokaisi silmäsi ja sulki korvasi. Et enää nähnyt etkä kuullut. Olit ehtinyt oppia joitakin sanoja, mutta pian ne unohtuivat, ja sinua alettiin kutsua sokeakuuromyökkäksi. Sinua pidettiin ”vialloisena” ennen kuin kukaan ymmärsi, mistä oli kyse.

Vuosien mittaan hajuaistisi kehittyi erityisen herkäksi, ja se pystyi hoitamaan tehtäviä, joihin minä käytän silmiäni ja korviani. Sormesi ja kämmenesi harjaantuivat tunnistamaan pienimmätkin yksityiskohdat. Auringon valo lämmitti ihoasi ja opit pääättelemään, mihin suuntaan tuli kulkea. Mutta miten

Frans Leijon

tiesit auringon auringoksi ennen kuin sinulla oli sanoja ja kieltä? Oliko tuulen kosketus hiuksissasi sinulle todellakin tuulta vai jotakin aivan muuta, vieras voima, joka yhtäkkiä tarttui sinuun?

Aikuisena muistit vielä taivaankannen värin, sen sinisyyden, mutta en tiedä, mitä sinisyys sinulle merkitsi. Se ei ollut vain näkymä vaan tunne siitä, miltä tuntui levätä äidin sylissä ja katsoa kohti korkeuksia. Muistit myös puiden vihreyden, enkä voi kuin ihmetellä, miten tuo muisto saattoi säilyä, kun olit menettänyt näkökykysi ja maailma oli kadottanut hehkunsa. Et saanut värejä koskaan takaisin, sillä pimeydessä niitä ei ole. Ehkä et elänytkään pimeydessä vaan toisenlaisessa, minulle tuntemattomassa maailmassa.

Yritän nyt kirjoittaa sinusta, Frans, mutta tunnustan epäroiväni. Pystynkö tekemään oikeutta elämälle, joka on lopulta tavoittamattomissa? Mielelläni olisin kuullut, mitä ajatuksia tämä sinussa herättää, mutta aika erottaa meidät toisistamme.

Turussa 1. syyskuuta 2024
Veljesi pojanpoika

1.

”Kuuromykkä ja sokea. Hyljätty.”

Menneisyys sulautuu pimeyteen. Historia on kuin pohjaton kaivo, jonka veden pinta heijastaa valoa. Syvyyteen en näe mutta voin kurkottaa sitä kohti. Voin koskettaa pintaa, joka värähtää, ja tunnustella, mitä on jäänyt näkymättömiin.

Olin pitkään pohtinut oman sukuni historiaa, mutta en tiennyt, mistä aloittaa. Lehtelin valokuva-albumeita, joihin äitini oli kirjoittanut kuvatekstejä. Hän oli jo ennakkoinut tilannetta, jossa hän ei olisi kertomassa, keitä kuvissa on. Albumit oli tehty tuleville polville, ei vain minulle, siskolleni ja veljelleni vaan myös perillisillemme.

Perheet ja suvut ovat historian vaalijoita. Vanhempani kertoivat auliisti tarinoita omasta lapsuudestaan ja vanhemmisestaan. Aili-äitini palasi muistoissaan 1930- ja 1940-lukujen

Frans Leijon

Signe ja Arvo Salmi kotinsa pihalla.

KUVA: HANNU SALMEN KOKOELMAT.

Merikarvialle, uhkarohkeisiin leikkeihin, joita hän kuvasi varoituksena meille. Hän kertoi myös kipeistä muistoista: Viljo-isän haavoittumisesta sodassa ja Senja-äidin varhaisesta kuolemasta, johon hän palasi yhä uudelleen. Viimeisenä iltana Senja oli valittanut päänsärkyä, joka oli niin sietämätön, että hän sanoi kietovansa puristussiteen päänsä ympärille. Seuraavana aamuna hän löytyi kuolleena.

”Kuuromyökkä ja sokea. Hyljätty.”

Isäni Tauno on kotoisin Turusta ja viettänyt lapsuutensa Kärsämäessä, entisessä muonamiehen talossa. Punainen mökki on edelleen paikallaan, vaikkakin hyljättyä, laudat ikkunoissaan. Pajun varsi on murtautunut portaan läpi, halkaissut sen ja kasvanut vuosien mittaan niin, että ovesta olisi vaikea astua sisään. Muonamiehen mökki kuului vauraaseen Mullin taloon, ja kun tilan rakennukset oli 1960-luvun alkuun mennessä hävitetty, muonamiehen kortteeri sai jäädä pystyyn kaupungin vuokrataloksi. Isäni oli laajan sisaruskatraan kuopus, ja hän asui äitinsä Signen ja isänsä Arvon kanssa aikuisuuteen asti, 1950-luvulle, juuri tuossa talossa. Arvo oli kova tupakkamies ja heräsi öisin sängyn reunalle ottamaan sauhut. Hän veti viimeisen henkäyksensä eräänä yönä, joulun alla 1957, enkä koskaan ehtinyt häntä tavata.

Kun synnyin vuonna 1961, isovanhemmistani oli elossa vain kaksi, Viljo-tuffa Merikarvialla ja Signe-mamma Turussa. Merikarvian sukuhistoriasta sain tietää paljonkin. Äiti kertoi mielellään menneistä ajoista, vaikka kovin pitkälle historiaan muisti ei ulottunut. Merikarvialaiseen sielunmaisemaan saattoi tutustua paremmin kansankirjailija Matilda Roslin-Kalliolan teosten kautta. Tärkeäksi osoittautuivat myös äidin pikkuserkun, kirjailija ja kansanedustaja Arvo Salon muistelmat. Arvo oli teettänyt sukututkimuksen, josta saimme konekirjoitetun kopion. Selvitys ei ollut kovin kattava, mutta se ulottui 1600-luvulle asti. Varhaisin esi-isä oli Lauttijärvellä elänyt talonpoika Heikki.

Isän sukuhistoriaa olen tuntenut paljon niukemmin. Korviini oli kiirinyt tarinoita Signen ja Arvon elämästä Kärsämäessä, ja tiesin vähän myös Arvon veljistä ja sisarista sekä heidän isästään Matti Matinpoika Salmesta, mutta tarkat synnyin- ja kuolinvuodet puuttuivat. Isoisoisäni Matti oli kotoisin Yläneeltä, ja hänen alkuperäinen sukunimensä oli Roos. Nimi

Frans Leijon

oli varmaankin muuttunut 1900-luvun alun suomenmielisyyden aallossa, kuten niin monessa muussakin suvussa. Roosin nimen muistinkin hyvin. Lapsuudessani kävimme kesäisin Yläneen Valasrannalla uimassa. Istuin sisareni Annen kanssa auton takapenkillä, ja isällä oli tapana huomauttaa aina, kun ohitimme ”Roosin torpan”. Kovin selvää käsitystä sen sijainnista minulle ei tosin jäänyt. Katsoin pikkulapsen tarkkaavaisuudella varmaankin aivan väärään suuntaan. Joka tapauksessa hämälä mielikuva omien juurieni ulottumisesta Yläneelle jäi kytämään.

* * *

Otin ensimmäiset askeleeni sukututkimuksen tiellä vuonna 2000. Käytettävissä ei ollut niitä tietokantoja, jotka tänään auttavat raottamaan tietoisuuden verhoa ja valaisemaan oman perheen ja suvun vaiheita. Silloin ainoa keino oli kääntyä rekisterin ylläpitäjän puoleen. Astelin Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän toimistoon ja tein virkatodistuspyynnön sukututkimusta varten. Oli lähdettävä liikkeelle jostakin, joten pyysin tiedot isoisistäni Matti Salmesta ja hänen lapsistaan. Vastaus saapui pienen odottelun jälkeen kirjeitse.

Virkatodistus paljasti, että Matti Matinpoika Salmi (entinen Roos, syntynyt 1862) oli tullut Maarian seurakuntaan 9. lokakuuta 1899. Hänen mukanaan oli saapunut puoliso Sofia, omaa sukua Leijon, joka oli syntynyt vuonna 1856 Yläneellä, niin kuin miehensäkin. Sofia menehtyi Maarian seurakunnassa toukuussa 1900 ja ehti nähdä vain pilkahduksen uudesta vuosisadasta. Virkatodistus listasi myös ne lapset, jotka olivat muuttaneet seurakuntaan pariskunnan mukana. Isoisäni Arvon lisäksi mainittiin veljet Juha, Matti ja Karl sekä sisaret Hilda, Lydia ja Martta. En tiedä, kuinka tavallista tämä on suomalaisissa suku-

”Kuuromyökkä ja sokea. Hyljätty.”

Isä ja kuusi lasta. Ylärivissä vasemmalta Arvo Salmi, Matti Nurmi, Juha Nurminen, alhaalla vasemmalta Lydia Koski, Martta Lehtonen, Matti Matinpoika Salmi (alk. Roos) ja Hilda Mattila.

KUVA: HANNU SALMEN KOKOELMAT.

historioissa, mutta lapset ottivat eri sukunimet. Ulkopuolinen ei heti oivaltaisi, että Juha Nurminen, Matti Nurmi ja Arvo Salmi olivat veljeksiä.

Varsinainen yllätys ei kuitenkaan ollut sukunimien erilaisuus. Hämmästys odotti virkatodistuksen toisen sivun lopussa. Luettelo päättyi lapseen, josta en ollut koskaan kuullut. Maarian seurakunnan rippikirjaan oli merkitty Sofian avioton lapsi ”Frans Salmi, synt. 12.12.1878 Yläne”. Sukunimen hän oli saanut äitinsä uudelta mieheltä. Mutta kuka tämä Frans oli ja mitä hänelle oli tapahtunut? Virkailija oli merkinnyt todistukseen myös vuosien

Frans Leijon

1900–1910 rippikirjaan kirjoitetun merkinnän: ”Kuuromyökkä ja sokea. Hyljätty.” Teksti päättyi karun tuntuiseen ja uteliaisuutta herättävään toteamukseen: ”Tiedot loppuvat tähän.”¹

Sofialla oli siis Frans-niminen poika, joka oli syntynyt ennen avioliittoa Matti Matinpojan kanssa. Lapsi oli menettänyt näkönsä ja kuulonsa eikä kyennyt ilmaisemaan itseään. Hänet oli hylätty. Minun sukuni oli hänet hylännyt.

* * *

Virkatodistus puhui tyyliä kieltä. Lomakkeeseen koneella kirjoitetuista tiedoista ei voinut päätellä, mitä pienokaiselle oli tapahtunut. Minne hän oli elämässään päätenyt ja kuinka kauan hänen taivalluksensa sokeana ja kuurona oli voinut jatkua siinä ankarassa maailmassa, jossa jokaisen piti elättää itsensä työllään?

Kun seuraavan kerran kävin vanhempiani tapaamassa, kerroin isälle, mitä olin löytänyt. Näytin paperia, jossa ”kuuromyökkä ja sokea” sukulainen oli mainittu. Silloin isän mieleen palautui yhtäkkiä jotakin, mitä hän ei ollut aikaisemmin kertonut. Hän muisti lapsuudestaan sokean miehen, joka oli käynyt heillä kotona Kärämäessä. Miehellä oli ollut mukanaan seuralainen tai tulkki, joka oli avustanut keskustelussa. Näin isä muisteli, ja jos hän tällaista muisti, vierailun oli täytynyt tapahtua 1940-luvulla, tuskin aikaisemmin, sillä isä on syntynyt vuonna 1935. Tämän sokean täytyi olla Frans! Hänet oli siis hylätty lapsena, mutta vuosien saatossa yhteys oli palautunut. Hänet oli joko löydetty tai sitten hän oli itse etsinyt sukulaiset, joiden seurasta hänet oli lapsena erotettu.

Isäni on sisaruksista nuorin. Ennen häntä Arvon ja Signen perheeseen olivat syntyneet Paavo, Viljo, Kaino, Vieno ja Eeva. Heti kun olin saanut tietää kuurosokeasta miehestä, kyselin

”Kuuromykkä ja sokea. Hyljätty.”

muistikuvia Viljolta ja Kainolta, ja he muistelivat, miten he olivat lapsena ilkkurisesti kätkeneet vieraan kengät mutta Fransia oli ollut mahdotonta huiputtaa. Hän löysi omansa aina herkän hajuistinsa avulla.²

* * *

Tästä tilanteesta on nyt kulunut jo yli kaksi vuosikymmentä, enkä enää muista, kuinka nopeasti tietoni kadonneesta lapsesta alkoivat karttua. Kun olin saanut virkatodistuksen elokuussa 2000, muistojen ketju sai jatkoa. Isän mieleen kumpusi muistikuva, että sokea mies olisi haudattu Kaksikerran kirkolle. Niin oudolta kuin se tuntuukin, emme olleet koskaan yhdessä käyneet kirkon hautausmaata katsomassa.

Teimme retken Kaksikertaan, jonne oli runsaan puolen tunnin ajomatka. Isällä ei ollut tietoa, missä Fransin viimeinen lepousija tarkalleen oli. Onneksi kiviä on kirkon ympärillä niin vähän, että ne on nopeasti tutkittu. Suoraan kirkon ja pysäköintialueen väliltä löytyi isokokoinen, ruskea hautakivi, joka lepäsi tuuhean lehmuksen varjossa. Siinä luki isoin kirjaimin: Frans Leijon. Synnyin- ja kuolinpäiväykset olivat heikosti näkyvissä, aivan kuin tuota kohtaa olisi jälkeensä muutettu. Syntymäpäivä näytti kovin erilaiselta kuin saamassani virkatodistuksessa. Graniittisen paaden pinnassa olevista uurteista pystyi vaivoin lukemaan päivät ”12.9.1879” ja ”27.6.1947”. Fransin nimi oli ylhäällä keskellä kiveä, ja nimen alapuolelle oli kaiverrettu kultainen risti. Ristin molemmin puolin oli vielä neljä muuta vainajaa. He olivat kaikki kuolleet 1940-luvulla ennen Fransia.

Hautakiveä tutkiessamme saapui paikalle kirkon suntio. Hän kysyi uteliaana, miksi seisoi juuri tämän kiven edessä. Samalla paikalla oli nimittäin vain viikkoja aikaisemmin

Frans Leijon

Frans Leijonin hauta Kaksikerran kirkolla.

KUVA: HANNU SALMI.

vieraillut ryhmä, joka oli katsellut hautaa, kunnioittanut sitä hiljaisuudella ja jättänyt tuoreita kukkia.

Siitä emme tiedä mitään, totesimme. Olimme vain tulleet katsomaan kaukaisen sukulaisen hautaa, ensimmäistä kertaa.

Suntio jatkoi kertomalla, että tuo ryhmä oli ollut joukko kuuroja, jotka olivat vierailleet paikalla juuri Fransin takia. Haudassa oli muitakin, ja he kaikki olivat olleet osa kuurojen yhteisöä, joka asui Kaksikerrassa. Kivipaasi tuntui vihjaavan, että Fransissa oli jotakin aivan erityistä, sillä hänen nimensä komeili suurin kirjaimin muiden yläpuolella. Kuurojen merkityksetä kertoi Raamatun jae, joka oli kaiverrettu aivan kiven alalaitaan, osin kukkien taakse: ”Jumala, hiljaisuudessa kiitetään sinua Siionissa.” Lause on psalmista numero 65.³ En tätä säettä silloin tuntenut, mutta tuo hiljainen kiitollisuus tuntui viittaavan niihin, jotka ilmaisivat itseään sanattomasti eivätkä voineet ääneen ylistää Herraansa.

”Kuuromykkä ja sokea. Hyljätty.”

Puhelias suntio jatkoi tarinaansa. Kaksikerrassa lapsuuttaan viettäneet muistivat hyvin, miten kuuroille oli viety maitoa läheisiltä tiloilta ja miten pelottavilta ja kummallisilta nämä sanattomat aikuiset olivat tuntuneet. Kuurojen yhteisö oli elänyt Salmelan talossa, joka ei ollut kaukana kirkolta. Olimme itse asiassa ajaneet sen ohi, sillä se oli Turusta tulevan päätien varrella. Kun kääntyisimme kirkkotieltä oikealle ja ajaisimme Kaksikerran saarelta Satavan puolelle, talo olisi aivan muutaman sadan metrin päässä.

Hämmentyneinä ja kiitollisina näistä tiedoista jatkoimme matkaamme, ja toden totta Salmelan talo löytyi aivan läheltä. Komea kellertävä päärakennus näytti autiolta ja asumattomalta. Piharakennukset eivät olleet enää käytössä, ja polut olivat nurmettuneet. Puutarhan omenapuut huojuivat hoitamattomina, niiden oksat nuokkuivat raskaina, ja osa hedelmistä oli vierinyt nurmikolle. Kuvittelin, mitä vanhan talon ullakolta voisi löytyä, jos sinne joskus pääsisi kapuamaan. Tämä haave ei koskaan toteutunut, mutta Fransin elämä alkoi hiljalleen avautua. Aloin vähitellen ymmärtää, miten tunnettu henkilö Frans Leijon oli ollut. Minun sukuni oli hänet hylännyt, mutta Frans oli selviytynyt elämässään ja hänestä oli tullut kuurojen kulttuurin tunnetuimpia hahmoja Suomessa. Hänen jäämistöään oli tallennettu Kuurojen museoon, ja hänestä oli kirjoitettu laajasti sanoma- ja aikakauslehdissä. Ymmärsin pian, että hän oli kertonut elämänsä kulusta Pietarsaaren kuurojenkoulun opettajalle Ester Stadelle jo vuonna 1922, ja tämä tarina oli ilmestynyt *Dövstummas jul* -lehdessä aivan kuin vakuutukseen jouluun valmistautuvaa väkeä siitä, ettei ihmeiden aika ole ohi.⁴ Pimeydestä voi nousta valoon. Kertomus myös suomennettiin ja julkaistiin lyhyen kirjasen muodossa seuraavana vuonna.⁵

Frans Leijon

Olin päätynyt retkelle kaukaisen sukulaisen elämään, mutta astelin hänen jalanjäljissään vuosikymmeniä liian myöhään. Polut olivat peittyneet nurmeen, kasvimaat rikkaruohoon, eikä Fransin hiljaista olemusta enää voinut nähdä Salmelan puutarhassa. Frans lepäsi Kaksikerran hautuumaalla, ja hänen henkensä oli siirtynyt toiseen maailmaan. Pääsin kuitenkin matkalle, jonka aikana tutustuin poikkeukselliseen elämäntarinaan. Yritin hahmottaa, millaista oli sellaisen ihmisen elämä, joka ei voinut nähdä niitä maisemia, joita muut kutsuivat isänmaaksi. Hänelle tärkeämpiä olivat ympäristön tuoksut ja ihmisen kosketus.

2.

Sairauden uhri

”**K**un paranin, oli yö ja pimeys ympärilläni”, kertoi Frans.⁶

Huoneessa oli hiljaista, sillä sanat välittyivät äänettömästi Fransin käsien ja sormien kautta. Ester Stade kastoi kynänsä musteeseen, tulkitsi Fransin merkkejä ja kirjasi viestin paperille. Työ eteni hitaasti, mutta Ester oli tullut varta vasten kuulemaan tämän ihmeellisen miehen elämäntarinaa. Hän halusi välittää sen eteenpäin, osoitukseksi siitä, että Jumalan armosta kaikki oli mahdollista ja valo saattoi pilkahtaa pimeyden keskelle kasvatuksen ja koulutuksen tuloksena.

Frans oli vasta aloittamassa tarinaansa. Hän kertoi syntyneensä 12. syyskuuta 1879 Yläneellä.

”Äitini oli kuljeksiva työläisnainen, isääni en ole tuntenut.”⁷

Frans muisti ensimmäiset elinvuotensa, tai ainakin hän antoi ymmärtää muistavansa sen kammottavan iskun, jonka isorokko

Frans Leijon

oli tuonut mukanaan. Pahamaineinen tauti oli tappava mutta ei aina eikä kaikkien kohdalla. Se saattoi jättää potilaan henkiin ja tuskallisten sairaspäivien jälkeen häipyä niin, että uhrin aistit olivat peruuttamattomasti vaurioituneet. Valoisa maailma muuttui pikimustaksi.

Frans jatkoi: ”Minä en nähnyt mitään, en kuullut mitään, enkä osannut puhua. Muistan vain, kuinka koetin kävellä, mutta kaaduin ja löin pääni niin, että sattui kovasti.”⁸

Jos Frans oli ehtinyt täyttää kaksi vuotta, kuten hän Esterille muisteli, hän oli varmasti jo ottanut askeleita ja lausunut ensimmäisiä sanojaan. Taudin seurauksena nuo taidot haihtuivat pois.

”Muistan hyvin vähän siitä, mitä olin nähnyt ennen sairauttani, mutta luulen muistavani minkä värinen oli taivaankansi sekä puitten vihreys.”⁹

* * *

Lausuessaan näitä sanoja Frans Leijon oli etääntynyt vuosikymmenien päähän lapsuutensa ajoista. Emme voi tietää, miten ja mitä hänelle oli varhaisvaiheistaan kerrottu. Hän muisti rah-tusen ensimmäisistä vuosistaan, mutta tarkemmin hän oli varmaankin saanut tietää sukulaisiltaan, ystäviltään ja opettajiltaan paljon myöhemmin. Fransilla oli käsitys siitä, että hän oli syntynyt 12. syyskuuta 1879, mutta tämä ei pidä paikkaansa. Yläneen seurakunnan syntyneiden luetteloon on merkitty yhdeksän kuukautta aikaisemmin kirkonkylällä asuneelle ”itselliselle vaimoihmiselle” Sofia Leijonille avioton lapsi Frans, joka syntyi 19. joulukuuta 1878 ja kastettiin seuraavana päivänä. Kummeina olivat torppari Samuel Kyrén ja kraatarin vaimo Sofia Åkerman.¹⁰ Alun perin saamassani seurakuntayhtymän virkatodistuksessa päivä oli siis väärin, 12. joulukuuta, ja hautakiven

Sairauden uhri

Yläneen kirkonkylä vuonna 1913.

KUVA: KANSATIETEEN KUVAKOKOELMA, MUSEOVIRASTO.

epäselvässä kaiverruksessa taas syntymäpäivä oli merkitty siten kuin Frans itse sen muisti.¹¹

Esikoisensa syntymän aikaan Sofia täytti 22 vuotta.¹² Frans kuvasi äitiään ”kuljeksivaksi työläisnaiseksi”. Erityisen ”kuljeksiva” ei Sofia ollut, mutta kuten piiat yleensä, hän otti pestejä eri taloihin. Hän oli taustaltaan köyhästä kodista, itsekin avioton lapsi, ja oli jo pienestä pitäen tottunut kiertämään työn perässä. Ennen raskaaksi tulemistaan Sofia elätti itsensä piikana Teinilän talossa Yläneellä, mutta kirkonkirjat viittaavat siihen, että hän joutui lähtemään, kun raskaus paljastui. Sofia muutti Yläneen kirkolle, ja rippikirjaan hänet merkittiin ”irtolaiseksi”. Hänet sysättiin näin yhteiskunnan hierarkian pohjalle.¹³

Teinilässä Sofia oli liikkunut usein talon rengin Frans Fredrik Sallménin seurassa. Ehkä nuoret tunsivat entuudestaan, sillä

Frans Leijon

molemmat olivat syntyjään yläneläisiä ja suurin piirtein saman ikäisiä.¹⁴ Sofian luonteen lujuudesta kertoo, että hän ei tyytynyt osaansa langenneena naisena vaan haastoi miehen käräjille ja vaati elatusapua. Tämä tosin tapahtui vasta, kun pienokainen oli puolitoistavuotias. Asiaa puitiin Euran talvikäräjillä 5. huhtikuuta 1880. Frans Fredrik kielsi oikeudessa, kuten pöytäkirja kertoo, ”koskaan lihallisia himojansa täyttäneen” ja pyysi kanteen hylkäämistä. Sofia vastasi tuomalla oikeuden eteen kaksi todistajaa, torpparintytär Emilia Wilhelmintyttären ja torpparinpoika Samuel Matinpojan.¹⁵

Vannottuaan todistajanvalan Emilia Wilhelmintytär totesi nähneensä nuoret ”usein lepäämässä toistensa vieressä”. Pöytäkirjan mukaan nuori pari olisi ollut yhdessä erityisesti ”joulun jälkeen 1877”. Juuri tässä kohtaa kirjuri on ensin merkinnyt vuodeksi 1878. Sen jälkeen hän on korjannut vuosiluvun, mutta alkuperäinen näkyy musteen alta.¹⁶ Ehkä Emilia onkin ensin sanonut väärin ja sen jälkeen korjannut ajoituksensa. Frans Fredrik oli syntynyt Yläneellä, mutta hän oli viimeksi ollut renkinä Loimaalla, josta hän saapui muuttaneiden luettelon mukaan 15. marraskuuta 1877 ja nimenomaan Teinilään, jossa Sofiakin asui.¹⁷ Kun uusi renki oli tullut taloon, suhde Sofia-piikaan oli alkanut Emilian todistuksen mukaan jouluun mennessä.

Seuraavana todistajana oikeussaliin kutsuttiin Samuel Matinpoika. Hänen lausuntonsa tuki Emilian näkemystä, sillä hän oli kuullut Frans Fredrikin tunnustaneen, että ”lapsi oli hänen tekemä”. Tämän enempää todistajia ei oikeus tarvinnutkaan asian ratkaisemiseksi. Ennen kuin asianosaiset poistuivat käräjäsalista, kruununnismies Enlund painotti, että molemmat, niin kantaja kuin vastaajakin, olivat ilmiselvästi syyllistyneet salavuoteuteen. Tämä oli tullut osoitetuksi, ja kihlakunnanoikeus päätyi tuomioon. Koska molemmat olivat syyllisiä, heille

Sairauden uhri

Dura, Kijito och Sakyle förklarar vintertid den 28 April 1880

532

Rev. J.

Olla mainittuja jukuttaja on Titellin Sofia Juhana
 -tar Lajin, Maaners jukuttajan Kirkonkylästä nainen
kärsijän haastattanut Renzin Frans Salminen, ja-
maasta kylästä; ja kuus ajie myt käytettäväksi
ottelin, ja asunivat, ajille muutettiin, ajien
on ajie kuumyiskin oikeuten, kantaja perotta-
tuna ajansajalle Uros kuumyiskin ajien
Henrik Willehel Endlund ista

Kantaja löysi lauppi vastajan maanme-
kantajalta suoraan, että hän oli jättänyt
miehen vastajaksi ja 12 päivänä joulukuuta vuo-
na 1878. Joulukuun joulukuun, kantaja Frans
kuusi, jonka mukaan kantaja vastajalle
ja lausua selvittäminen oikeuden ma-
näärä on motiivilla eläkeläisellä, joka
maan ajallisten maanien kirjaksi kantaja
jättäen lauppi eläkeläisen ja kantaja
joulukuun, jota panti kantaja vastajalle oikeu-
den joulukuun ajaksi ja joulukuun
kuukausi joulukuun

Euran talvikäräjien pöytäkirja 5.4.1880.

KUVA: EURAN TUOMIOKUNNAN ARKISTO, KANSALLISARKISTO.

määrättiin sakkoa kummallekin. Frans Fredrikin piti maksaa kruunulle ”kymmenen talaria eli yhdeksäntoista markkaa kaksikymmentä penniä” ja Sofian ”viisi talaria tahi yhdeksän markkaa kuusikymmentä penniä”. Jos maksua ei kuuluisi, Frans Fredrik passitettaisiin vankeuteen neljäksitoista päiväksi ja Sofia seitsemäksi.¹⁸

Sofia ajatteli enemmän poikansa tulevaisuutta kuin itseään. Hän oli vienyt asian käräjille tietoisena siitä, että hän saisi itsekin tuomion. Vanhempien rankaisemisen jälkeen oikeus määräsi isän maksamaan vuotuista elatusapua, tai eläkettä kuten pöytäkirjassa todettiin, siihen asti, kun Frans täyttäisi viisitoista vuotta tai pystyisi muutoin itsensä elättämään. Oikeudella, sen paremmin kuin vanhemmillakaan, ei tässä tilanteessa voinut olla aavistusta siitä, millaisia suunnitelmia kohtalo oli Fransin varalle punonut. Pojan elämään tulisi vielä ennennäkemättömiä haasteita.

Oikeuden määräämä tuki koostui sekä ravinnosta että rahasta. Lapsen isän pitäisi antaa kerran vuodessa ”kaksikymmentä kappaa rukiita ja kaksitoista markkaa rahassa”. Tämän lisäksi Frans Fredrik tuomittiin maksamaan Sofian kärjäkulut, kaksikymmentä markkaa, sekä todistajille vaivanpalkaksi viisi markkaa. Summat eivät olleet vähäpätöisiä, sillä rengin palkka oli tuohon aikaan noin sata markkaa vuodessa, piian 75 markkaa.¹⁹ Oikeuden pöytäkirjoihin on liitetty Yläneen kirkkoherran J. G. F. Laurénin lausunnot Sofiasta ja Frans Fredrikistä. Niissä molemmat todetaan rehellisiksi Yläneen asukkaiksi.²⁰ Tosin salavuoteuden vuoksi pariskunnasta jäi merkintä seurakunnan rikoskirjaan.²¹

* * *

Kertoessaan elämästään Ester Stadelles Frans Leijonilla ei ollut mitään tietoa isästään, eikä hän esittänyt edes arveluja taustastaan. Ehkä Sofia-äidillä ei ollut sen paremmin halua kuin keinojakaan kertoa tällaisia tietoja pojalleen, joka oli menettänyt näkönsä ja kuulonsa.

Vaikka Frans Fredrik oli käräjillä todettu isäksi, suhteen luonne jää arvoitukseksi. Koska lapsi syntyi joulukuussa 1878, Sofian ja Frans Fredrikin suhteen on täytynyt jatkua vähintään edelliseen kevääseen asti. Kaikesta päätellen he tunsivat vetoa toisiinsa, mutta on mahdotonta arvioida, miksi suhde katkesi ja Sofia jäi yksin. Kariutuiko suhde silloin, kun Frans Fredrikille valkeni, että tyttö oli raskaana, vai tapahtuiko niin vasta myöhemmin, jolloin Sofia vei asian käräjille? Vielä vuosina 1878 ja 1879 Frans Fredrik oli kirjoilla Teinilässä, mutta saman katon alla hän ja Sofia eivät enää asuneet.²²

Sofia eli pienen poikansa kanssa Yläneen kirkolla vähintään kaksi vuotta. Ilmapiirin on täytynyt olla ahdistava ja jännittänyt, varsinkin kun pienokaisen isä asui samassa yhteisössä. Sofian äpäystä supistiin, ja varmaankin kaikki tiesivät, kuka oli pojan isä. Seurakunnan rippikirjat näyttävät viittaavan siihen, että vuodenvaihteessa 1880–1881, sen jälkeen, kun oikeus oli jo ehtinyt lausua kantansa, äiti ja poika pääsivät pois ahdistavasta ilmapiiristä ja muuttivat Pyhäjärven rannalla sijainneelle Huvituksen tilalle. Vuoden 1881 keväästä lähtien Sofia on merkitty talon piiaksi.²³ Kaukana kirkolta Huvitus ei ollut, vain kuuden kilometrin päässä, mutta ehkä etäisyys oli riittävä.

Huvitus ei ollut mikä tahansa tila. Sen oli perustanut luonnon-tutkija Carl Reinhold Sahlberg, joka oli ollut Turun Akatemian professori ennen Turun paloa ja joka yliopiston siirryttyä Helsinkiin säilytti tukikohtansa Yläneen Uudellakartanolla. Jäätään eläkkeelle vuonna 1841 hän muutti pysyvästi paikkakunnalle ja